

Η θέση της γυναίκας στη διδασκαλία του Αντωνίου της Πάδοβας (1195- 1231).

Κωνσταντίνος Χαρ. Λιθηρόπουλος

Υποψήφιος Διδάκτωρ

klithiro@theo.auth.gr

1) Ο Αντώνιος της Πάδοβας στον ιστορικό χωροχρόνο.

Η περίοδος στην οποία έζησε (τέλη 12^{ου}- αρχές 13^{ου} αιώνας) αποκαλείται από τους σύγχρονους ιστορικούς ως «Μεσαίωνας¹» ή «εποχή των Μέσων Χρόνων». Γεωγραφικά εντάσσεται στον ευρύτερο Δυτικό κόσμο, καθότι, γεννήθηκε στην Πορτογαλία, και πιο συγκεκριμένα στη Λισαβόνα, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στην Ιταλία, όπου και εκοιμήθη. Πρόκειται για έναν από τους πιο δημοφιλείς αγίους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και προστάτη της ιταλικής πόλεως της Πάδοβας. Μερικές από τις ονομασίες που του αποδίδονται είναι: «η γλυκιά βακτηρία των πτωχών», «προστάτης των παιδιών», «προστάτης των σιτηρών», «ο άγιος των θαυμάτων», κ.ά. Όλες αυτές τις ονομασίες, που του προσέδωσε η πιστεύουσα κοινότητα με την πάροδο των χρόνων, σχετίζονται με συναφή θαύματα που φέρουν την σφραγίδα της αγιολογικής μνήμης του. Η αγιολογική απήχηση που είχε ο Αντώνιος εν ζωή και κυρίως μετά την κοίμησή του, μαρτυρείται και από τις συναξαριακές ανασυνθέσεις του βίου του, οι οποίες συντάχθηκαν λίγα χρόνια μετά το θάνατό του, με σκοπό να ενημερώσουν τους πιστούς για νέα θαύματα ή άγνωστες πτυχές της ζωής του που διασώθηκαν σε γραπτές ή προφορικές μαρτυρίες. Χρονικά, οι πρώιμες σημαντικές πηγές, λοιπόν, είναι οι εξής: α) *Vita prima di S. Antonio* ή «*Assidua*²» (έτος 1232), β) από τον Giuliano da Spira, *Officio ritmico* και *Vita secunda*(1235 και 1240), *Vita del «Dialogus»* και «*Benignitas*» (1246 και 1280), *Vite «Raymundina»* και «*Rigaldina»* (1300), «*Liber miraculorum*» (1369-1374), *Νεότερες μαρτυρίες σχετικά με τον αγ. Αντώνιο* (αιώνες 13^{ος}-14^{ος}). Αυτά τα έργα άρχισαν ευρέως να εκδίδονται μεταφρασμένα από τα λατινικά στην ιταλική και σε άλλες σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες από το 1981 και έπειτα³.

¹ Με τον όρο «Μεσαίωνας»(5^ο έως 15^ο αιώνας) αναφερόμαστε στη χιλιετία που διαχωρίζει την κλασική Αρχαιότητα από τη σύγχρονη «φωτισμένη» εποχή, που αρχίζει είτε με την ιταλική Αναγέννηση είτε με την προτεσταντική εξέγερση: βλ. D. Nicholas, *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη, 312-1500*, μετ. Μ. Τζιαντζή, Αθήνα: 1999, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σ. 15.

² Ο πρώιμος βίος έλαβε την ονομασία *Assidua* από την πρώτη λέξη στο πρωτότυπο λατινικό κείμενο. Συγγραφέας του έργου ήταν ένας φραγκισκανός συνασκητής του Αντωνίου, το όνομα του οποίου παραμένει άγνωστο μέχρι και σήμερα. Λόγω αυτού του γεγονότος, ότι δηλαδή δεν γνωρίζουμε το όνομά του, δεν μπορούμε παρά να σκιαγραφήσουμε μόνο την ταυτότητά του. Είναι, για παράδειγμα, ξεκάθαρο ότι γράφει κατόπιν εντολής ανωτέρων και εκκλήσεων παντοβανών συν-αδελφών του τάγματος το 1232, δηλαδή το ίδιο έτος με την αγιοκατάταξη του αγίου. Πρβλ. *La vita del Santo, raccontata dai contemporanei Assidua-Rigaldina*, επιμ. Vergilio Gamboso, Padova: Εκδόσεις Messaggero, ³2012, σ. 6.

³*Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova: Εκδόσεις Messaggero, 2002, σ. XVII.

1) Το συγγραφικό του έργο.

Από τα πολλά συγγράμματα που αποδίδονται στον Αντώνιο αρκετά είναι ψευδεπίγραφα. Σίγουρα αυθεντικά του έργα αποτελούν οι *Sermones dominicales* και οι *Sermones in solemnitatibus Sanctorum* που πιστοποιούνται από δεκατρείς κώδικες (του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα, μεταξύ των οποίων είναι και ο φημισμένος κώδικας με την ονομασία «del Tesoro», όπου για πρώτη φορά γίνεται λόγος για τα λείψανα του αγίου).⁴ Από τις δώδεκα εκδόσεις ή ανατυπώσεις -πλήρεις ή αποσπασματικές-, εκείνη του μοναχού Antonio Locatelli και των συνεργατών του (Πάδοβα 1895-1913) είναι σίγουρα κριτική, αν και τα λάθη δεν λείπουν.⁵ Ξεκινά να γράφει τους Λόγους του το 1224, κατά πάσα πιθανότητα στη Μπολόνια, και συνεχίζει μέχρι το τέλος του 1227. Ολοκλήρωσε τη συγγραφή τους στην Πάδοβα, όταν επέστρεψε εκεί από τη Γαλλία. Οι *Sermones dominicales* περιλαμβάνουν 53 λόγους, 4 για τις εορτές της Παναγίας· σε αυτούς προστέθηκαν αργότερα (οι αρχαίες βιογραφίες τις τοποθετούν στον τελευταίο χρόνο της ζωής του) και 20 *Sermones festivi*- συνολικά πρόκειται για ένα *corpus* 77 Λόγων⁶. Το *opus evangeliorum*, όπως το ονόμασε, είναι ο καρπός μιας διπλής εργασίας του Αντωνίου: *σχολαστικής* και *ποιμαντικής* συνάμα. Οι *Sermones* δεν αποτελούν μόνον τη συλλογή των κηρυγμάτων που εκφωνήθηκαν από τον Αντώνιο, αλλά συνθέτουν και έναν κατάλογο προς χρήση των ιεροκηρύκων, στους οποίους άσκησε επιρροή, είτε με το σχολαστικό υλικό των θεολογικών μαθημάτων στους συναδελφούς είτε με τα θεμελιώδη ζητήματα των κηρυγμάτων στο λαό. Σύμφωνα με τα ίδια τα λόγια του αγίου, ήθελε να συστήσει «ένα πνευματικό άρμα», κάνοντας μια ένωση μεταξύ εκείνων των στοιχείων της *Messale/Σύνουσης της Θ. Λειτουργίας* (εισοδικά, επιστολές και ευαγγέλια) και των Βιβλικών Αναγνωσμάτων του *Breviario/ Ευχολογίου* που αντιστοιχούν στις διάφορες Κυριακές και εορτές του λειτουργικού έτους.⁷

2) Σκιαγραφώντας το προφίλ της γυναίκας κατά τον Μεσαίωνα

Μελετώντας την ετυμολογία της λατινικής λέξης *mulier*⁸ –*γυναίκα*, μπορούμε να εξάγουμε ένα άκρως ενδιαφέρον συμπέρασμα: είναι ομόρριξη του ουσιαστικού *mollities*⁹ που σημαίνει μαλακότητα και ευθραυστότητα. Στον αντίποδα, ο άνδρας προσδιορίζεται με τη λέξη *vir*¹⁰ που παραπέμπει στην αρετή και στην ανδρεία-*virtus*¹¹. Πέρα από την ετοιμολογία των λέξεων, που φανερώνει την ανωτερότητα του άνδρα σε σύγκριση με την γυναίκα, οι μελετητές της μεσαιωνικής ιστορίας αποφαίνονται ότι, τόσο σε κοινωνικό όσο και οικονομικό επίπεδο, σε μια στρατιωτική και ανδροκρατούμενη κοινωνία, ο ρόλος της γυναίκας περιοριζόταν στην αναπαραγωγή και στην ικανοποίηση των σεξουαλικών επιθυμιών¹². Η καθεστηκυία τάξη περιόριζε

⁴«Antonio di Padova», *Biblioteca Sanctorum*, τ. 2, στ. 162-163.

⁵Οπ. παρ., στ. 163.

⁶*Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova 2002, σ. XXI.

⁷Οπ. παρ., σ. XXII.

⁸βλ. Λήμμα «*mulier*», *Λεξικόν Λατινο-Ελληνικόν*, επιμ. Στέφανος Κουμανούδης, εκδ. Χιωτέλλης. 510.

⁹Λήμμα «*mollities*», όπ. παρ., σ. 503.

¹⁰Λήμμα «*vir*», όπ. παρ., σ. 953.

¹¹*Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova: Εκδόσεις Messaggero, 2002, στ. 169.

¹²βλ. J. LeGoff, *Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, μετ., Ρ. Μπενβενίστε, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1991, σ. 396.

την ενεργή συμμετοχή της, στο επίπεδο κυρίως της οικονομίας. Στην αγροτική τάξη, αλλά και στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, ο ρόλος της ήταν εξίσου σημαντικός με αυτόν του άνδρα¹³. Η ένταξή της στο εργατικό δυναμικό συνδεόταν με την υφαντουργία στις αγροτικές περιοχές. Στα μεγάλα αστικά κέντρα κατείχε επικουρικό ρόλο στις βιοτεχνίες, γνέθοντας κυρίως μαλλί. Επίσης, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι αμείβονταν λιγότερο σε σχέση με τους άντρες συναδέλφους της¹⁴. Στο επίπεδο της θεολογίας και της πνευματικής ανθρωπολογίας, η γυναίκα αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο σύμβολο, καθώς ταυτίζεται με τις γυναίκες των βιβλικών κειμένων: i) εγκωμιάζεται, όπως η ενάρετη σύζυγος των *Παροιμιών*¹⁵, ως σύμβολο πίστης και αφοσίωσης. ii) προβάλλεται ως σύμβολο αγάπης, όπως η σύζυγος στο *Άσμα Ασμάτων*. iii) αλλά κατηγορείται και ως επιπόλαιη και πόρνη, φέροντας την ευθύνη για την εισδοχή του κακού στον κόσμο, διαμέσου της φιληδονίας¹⁶. Την ανάληψη της ευθύνης και την ενοχή της για το προπατορικό αμάρτημα, έρχεται να αποκαταστήσει η προβολή της λατρείας της Παρθένου, κυρίως κατά τον 12^ο και 13^ο αιώνα, ως νέας Εύας, τονίζοντας τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας¹⁷. Η ευθύνη της ενοχής που την συνοδεύει, σε θεολογικό επίπεδο, "θεραπεύεται" κατά κάποιο τρόπο από το νομικό πλαίσιο, που προβλέπει την ελευθερία ως προς την επιλογή του συζύγου. Από την πλήρη χειραγώγησή της, όπως όριζε το ρωμαϊκό κληρονομικό δίκαιο, διαμέσου του *patria potestas*¹⁸ και του *manus*, μπορούσε πλέον να επιλέξει τον σύντροφό της ή να αφιερωθεί στον μοναχικό βίο. Τέλος, όπως εύστοχα είχε επισημάνει ο Γάλλος μεσαιωνολόγος, George Duby, σχετικά με τη λογοτεχνία της εποχής: «Αν αναμειζουμε τη βία με τον αυλικό έρωτα και προσθέσουμε μια πρέζα ρομαντισμό από τον 19^ο αιώνα, τότε θα έχουμε ένα πλήθος από ευχάριστα αφηγήματα»¹⁹. Η γυναίκα, σε αυτά τα αφηγήματα, προσωποποιεί και ενσαρκώνει το σύμβολο του εξιδανικευμένου έρωτα²⁰.

3) Η θέση της γυναίκας στους *Sermones* του Αντωνίου της Πάδοβας

Α) Το εννοιολογικό πλαίσιο

Μελετώντας τους *Sermones* του Αντωνίου, παρατηρούμε τον λεξιλογικό πλούτο ως προς τον προσδιορισμό του γυναικείου φύλου. Οι πολυάριθμες αναφορές στη γυναίκα εδράζονται σε ποικιλόμορφους εννοιολογικούς τομείς. Ο Αντώνιος όταν μιλάει για το γυναικείο φύλο προβαίνει: στη σεξουαλική διαφοροποίηση (*mulier / vir*), στη φυσιολογική διαφοροποίηση (*nterus, vulva, vasculum mulieris*), στην ψυχολογική (*mulier fortis, pulchra, odiosa*), στην ηλικιακή (*puella mulier, veterana*),

¹³Αυτόθι.

¹⁴Επίσης εργάζονταν ως αρτοποιοί και ως νοσοκόμες: βλ. D. Nicholas, *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη, 312-1500*, μετ. Μ. Τζιαντζή, Αθήνα: Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1999, σ. 249.

¹⁵*Παρ.* 31, 10-31. Οι παραπομπές στα βιβλικά κείμενα ακολουθούν τον κώδικα των συντομογραφιών της έκδοσης *Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ (Παλαιά και Καινή Διαθήκη), μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα 2003, σ. η'.

¹⁶Jean Leclercq, *La figura della donna nel medioevo*, Milano: Εκδόσεις Jaca Book, 1994, σ. 92-95.

¹⁷Βλ. J. LeGoff, *Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, μετ. Ρ. Μπενβενίστε, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 396.

¹⁸Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Richard Saller, «Patria Potestas and the Stereotype of the Roman Family», *Continuity and Change*, 1, (1986), σ. 7-22.

¹⁹George Duby, *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία*, μετ. Ο. Βάρων και Ρ. Μπενβενίστε, Αθήνα: Εκδόσεις Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 2003, σ. 123.

²⁰*Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova 2002, στ. 169.

ως προς την οικογενειακή ή κοινωνική κατάσταση (*nubilis, desponsata, mater, filia, soror, adultera, domina/ancilla*, θύμα της σαρκικής βίας), ως προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις (*virgo consecrata, monialis, religiosa*). Το λεξιλόγιό του ακολουθεί ένα συγκεκριμένο μοτίβο που αντικατοπτρίζει τα στερεότυπα της μεσαιωνικής κοινωνίας. Η έγκυος γυναίκα συλλαμβάνει, κυοφορεί, γεννά και θηλάζει. Η μητέρα θα είναι τρυφερή. Η σύζυγος τιμά τον άνδρα της, τον υποστηρίζει και τον επιδοκιμάζει. Η χήρα είναι εγκαταλελειμμένη. Η κοπέλα είναι πολύ όμορφη. Η πόρνη είναι προκλητική²¹.

B) Οι συμβολισμοί της γυναίκας στους *Sermones*

Στον Πρόλογο των Λόγων που συνέταξε, προτάσσει πρόσωπα από την Αγία Γραφή, συμβολισμούς από την άλογη φύση και από την ετυμολογία των ονομάτων, καθορίζει το *codex* της χριστιανικής ηθικής και πραγματεύεται τους οδοδείκτες προς την κατεύθυνση της αγγελικής ευδαιμονίας²². Για παράδειγμα, η ασύνετη γυναίκα των *Παροιμιών*²³ συμβολίζει την σιμωνία που ταλάνιζε τον κλήρο. Η πόρνης της *Αποκάλυψης*²⁴ συμβολίζει την απληστία και την φιληδονία. Από την άλλη πλευρά, η Ελισάβετ συμβολίζει τη χαρά της πιστής ψυχής και η Ρεβέκκα την ευτυχία. Σκιαγραφώντας το προφίλ της γυναίκας ο Αντώνιος, προβάλλει πρότυπα άλλοτε με θετικό πρόσημο, ως υποδείγματα μίμησης, και άλλοτε για να ασκήσει κριτική στα εκκλησιαστικά και κοινωνικά δρώμενα. Αρχικά, μας προκαλεί εντύπωση, ότι προβαίνοντας στην ετυμολογία της λέξης *mulier*, την ταυτίζει με τη θηλυπρέπεια, καθώς η συγκεκριμένη στάση ζωής ομοιάζει με την Εύα, δηλαδή την αμαρτωλότητα²⁵. Ο Αντώνιος προτάσσει τον *vir*, για να αναδείξει την αρετή. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά: «Στην Εκκλησία, παρευρίσκονται πάντα όλες οι γυναίκες, δηλαδή οι θηλυπρεπείς και οι ράθυμοι. Αλλά, δυστυχώς, ελάχιστοι αληθινοί άνδρες (*virgi*), δηλαδή ενάρετοι. Οι γυναίκες, επομένως οι ράθυμοι και θηλυπρεπείς αρχιερείς, "καταληστεύουν τον λαό μου" (Ησ. 3, 12)²⁶». Σε άλλο σημείο των *Sermones*, θέλοντας να υπογραμμίσει την ανωτερότητα του πνεύματος έναντι της σαρκός αναλύει τους όρους *anima* και *animus*. Αναφέρει ότι: «η ψυχή είναι μια ασώματη οντότητα, ικανή ως προς τη λογική σκέψη και μπορεί να διαμορφώνει τα ζωώδη ένστικτα των ανθρώπων, σε όσους βρίσκονται υποδουλωμένοι στις σαρκικές επιθυμίες. Εάν αρχίσει να γίνεται απολύτως συνετή, απωθεί όλα εκείνα τα θηλυπρεπή χαρακτηριστικά και μεταμορφώνεται σε ένα πνεύμα που μετέχει στη σωφροσύνη [...]. Όσο είναι *anima*, είναι αδύναμη, για να αντισταθεί στις σαρκικές επιθυμίες. Ωστόσο, το *animus*, δηλαδή ο νους, εξετάζει και επιζητεί μόνον αυτό που είναι ανδροπρεπές και πνευματικό»²⁷. Σε συνέχεια των συμβολισμών που σχετίζονται με τις σαρκικές επιθυμίες, όταν αναφέρεται στη γυναικεία σεξουαλικότητα και συνάμα θέλει να προβάλλει την αρετή της σεμνότητας, οι εκφράσεις που χρησιμοποιεί αναδύουν μια "οσμή" περιφρόνησης και υποτίμησης. Άλλοτε την ταυτίζει με τον βόρβορο και άλλοτε την παρομοιάζει με

²¹Ο Αντώνιος, όταν αναφέρεται στη γυναίκα στους *Sermones*, χρησιμοποιεί τους όρους *femina* (49 φορές), *mulier* (296) και *mater* (154). Προβαίνει στη χρήση τους ανάλογα με το περιστατικό που θέλει να διηγηθεί ή «υπηρετούν» σκοπούς ποιμαντικής μέριμνας. Βλ. *Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova 2002, στ. 204.

²²Antonio di Padova, *I Sermoni*, μετ. στα ιταλικά G. Tollardo, Padova: Εκδόσεις Messaggero ²2005, σ. 19.

²³*Παρ.*, 9, 13-18.

²⁴*Αποκ.*, 17, 1- 18.

²⁵Antonio di Padova, *I Sermoni*, σ. 269.

²⁶Ο.π., σ. 513.

²⁷Ο.π., σ. 319.

μια φαύλη κοιλότητα ή με ένα ρυπαρό ύφασμα²⁸. Ο Αντώνιος χρησιμοποιεί γυναικεία πρότυπα με θετικό τρόπο, όταν θέλει να υπογραμμίσει τον ρόλο τους μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Εκφράζεται θετικά για τη θυγατέρα, τη μητέρα και τη σύζυγο. Περιγράφει με συμπάθεια τις συνήθειες που σχετίζονται με τον καλλωπισμό και τη γυναικεία ψυχολογία: την ένδυση: «ο Χριστός καλλώπισε την δική του Εσθήρ, την Παρθένο Μαρία, τόσο πλουσιοπάροχα, που δεν μπορεί να συγκριθεί με κανένα άλλο γυναικείο στολίδι»²⁹ τα αρώματα: «αλίμονο σ' εκείνον που δεν τρέφεται [εντός του εκκλησιαστικού ποιμνίου] και έχει τα αυτιά του στραμμένα στην ηδυλογία και δεν συναισθάνεται τον ολόλυγό των πενήτων. Τοποθετεί στα ρουθούνια του το δοχείο του αρώματος, όπως μια γυναίκα, αλλά δεν οσφρίζεται την ουράνια ευωδία»³⁰, το κοίταγμα στον καθρέπτη: «εάν κάποιος ακούει τον θείο λόγο δίχως να τον εφαρμόζει [...] ομοιάζει με έναν άνθρωπο που παρατηρεί τον εαυτό του στον καθρέπτη. Ονομάζεται καθρέπτης, διότι αντανακλά την λάμψη, όπως οι γυναίκες, τον παρατηρούν, θαυμάζοντας την ομορφιά της όψης τους»³¹, τη φροντίδα για την υγεία τους, την ομορφιά: [εξυμνεί την εξωτερική και εσωτερική ομορφιά της Παρθένου Μαρίας και άλλων γυναικών της Βίβλου· η Εσθήρ «εκπάγλου καλλονής, αξιαγάπητη και γοητευτική στα μάτια όλων»³²· η Ρεβέκκα «παρθένος και εξαιρετικά όμορφη»³³· η Ραχήλ³⁴], το κουράγιο, τη φροντίδα για την καθαριότητα του οίκου, την καλοσύνη και την ευσέβεια. Οι γυναίκες, όπως επισημαίνει, συμπονούν και συμπάσχουν περισσότερο τον συνάνθρωπο σε σύγκριση με τους άνδρες. Εγχείουν δάκρυα ευκολότερα και η μνήμη τους είναι πιο ισχυρή. Αυτά τα τρία χαρακτηριστικά, που τις διακρίνουν, συμβολίζουν την φιλευσπλαχνία στον πλησίον, τη θεοσέβεια και την ενθύμηση των Παθών του Κυρίου³⁵. Προβάλλει τις γυναίκες που παρέλαβαν, φρόντισαν και οδήγησαν το σώμα του Χριστού στον τάφο. Θεωρεί ότι η πίστη και η ευλάβειά τους, μεταφράζονται έμπρακτα στην άμεση ανταπόκριση ως προς την επάλειψη του σώματος του Κυρίου με μύρο και αρώματα. Μεταξύ των μυροφόρων ξεχωρίζει την Μαρία την Μαγδαληνή που αγρυπνούσε και ξυπνούσε τις υπόλοιπες, καθώς «η ζέση της αγάπης της, ωθούσε και τις υπόλοιπες να προβούν στις απαραίτητες προετοιμασίες για την φροντίδα του σώματός Του», ενώ η Παρθένος Μαρία παρέμενε εκεί, κλαίγοντας, έως ότου τον δει ανεστημένο³⁶.

Γ) Η σύζυγος κατά τον Αντώνιο της Πάδοβας

Η σύζυγος, με τη χρήση της λατινικής λέξης *uxor*, καθορίζει τον ρόλο της συζύγου, δηλαδή, το έτερον ήμισυ του άνδρος. Επίσης, απαντάται η φράση *uxorem ducere*, που σημαίνει «οί δύο εις σάρκα μίαν»³⁷. Η συζυγία απεικονίζει την ένωση του Αγίου Πνεύματος με την ψυχή, καθώς την καθιστά κληρονόμο της αιώνιας ζωής.³⁸ Τοποθετώντας τη βιβλική και χριστιανική προοπτική στο πλαίσιο του ιστορικού χωροχρόνου όπου έζησε, υπογραμμίζει την σπουδαιότητα του γάμου. Έχοντας βαθιά συναίσθηση της ποιμαντικής του μέριμνας νουθετεί τους άνδρες να

²⁸Ο.π., σ. 880.

²⁹Ο.π., σ. 1112.

³⁰Ο.π., σ. 1213.

³¹Ο.π., σ. 313.

³²Ο.π., σ. 1112.

³³Γεν. 24, 16

³⁴Antonio di Padova, *I Sermoni*, σ. 831.

³⁵Ο.π., σ. 1138.

³⁶Ο.π., σ. 202-203.

³⁷Μτ. 19, 7.

³⁸Antonio di Padova, *I Sermoni*, σ. 406.

αποτελούν «βακτηρία» των γυναικών τους, να τις βοηθούν και να μην τις εκμεταλλεύονται. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «θα πρέπει να θυμάστε ότι πρέπει να παντρεύεστε για τρεις λόγους: πρώτον, για να δημιουργήσετε απογόνους, δεύτερον, για να έχετε

*ένα στήριγμα, τρίτον, για λόγους εγκράτειας [...]. Όποιος συνάπτει γάμο για κάποιον άλλο σκοπό, αλίμονο σε εκείνον*³⁹». Ο γάμος, κατά τον Αντώνιο, είναι ο τόπος της αρμονίας, της διαλλαγής και της πραότητας. «*στους γάμους, όπως γνωρίζετε, ο άνδρας και η γυναίκα, ενώνονται, εις σάρκα μίαν. Συνήθως, αν οι δύο οικογένειες βρίσκονται σε διαμάχη, διαμέσου της συζυγικής ένωσης, συμφιλιώνονται. Όπως συνέβη με την Ιεζάβελ. Ήταν μια γυναίκα, δεν ενέκρινε την γαμήλια ένωση, αν δεν υπήρχε ομόνοια, μάλιστα εισήγαγε τον σύζυγό της στην λατρεία των ειδώλων*⁴⁰». Κλείνοντας αυτήν την υποενότητα, δε θα πρέπει να παραγνωρίζουμε την ιδιαίτερη ευαισθησία του, σχετικά με την μητρότητα. Η φυσιογνωμία της μητέρας, τον εμπνέει βαθύτατα, καθώς την παρουσιάζει ως σύμβολο της στοργικής αγάπης. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «*ο ίδιος ο Κύριος μάς παρουσίασε το παράδειγμα της γυναίκας που γέννησε εν μέσω ωδινών, για να μας νουθετήσει και να μετανοήσουμε των ανομιμάτων μας, γεννώντας αγαθά έργα*⁴¹. Σε άλλο απόσπασμα η γέννηση συνδέεται την σωτηρία, καθώς: «*το Άγιο Πνεύμα γεννά την ψυχή, πλάθει το μοτίβο της καλής προαίρεσης και το πνεύμα της σωτηρίας*».

5. Συμπεράσματα

Ο Μεσαίωνας είναι μια ιστορική περίοδος που βρίθει συγκρούσεων και εντάσεων. Οι κοινωνικές ισορροπίες διαρρηγνύονται και η εποχή «γεννά» τους αναρχικούς της θρησκευτικής ζωής. Το sequel Christi, ασπάζεται και ο Αντώνιος, εμπνευσμένος από το κίνημα των Ελασσόνων Αδελφών που ίδρυσε ο Φραγκίσκος της Ασίζης. Όντας μοναχός με πανεπιστημιακή μόρφωση –οξύμωρο για την αδελφότητα- συντάσσει τους *Sermones*, για να αποτυπώσει τους οδοδείκτες της χριστιανικής ζωής που φωτίζουν τον ιστορικό χωρόχρονο. Η μόρφωσή του φέρει τη σφραγίδα της Αγίας Γραφής και της προγενέστερης πατερικής λατινικής γραμματείας, γεγονός που καθίσταται σαφές από τον τρόπο που η γυναίκα εντάσσεται στο έργο του και η οποία αποτελεί παράδειγμα άλλοτε προς μίμηση και άλλοτε προς αποφυγήν. Σε κάποια σημεία η γυναίκα ταυτίζεται με εμπαθείς καταστάσεις και αλλού επαινείται για τις αρετές που φέρει. Η σχετική διδασκαλία του Αντωνίου για τη γυναίκα αποτελεί ένα κομβικό αγωγό για την άσκηση της ποιμαντικής του μέριμνας. Ο λόγιος μοναχός δεν επινοεί κάποιο σύστημα ή κάποιο συμπαγές μοτίβο. Τουναντίον, προσαρμόζεται στα δεδομένα του ακροατηρίου και αντλεί τις νουθεσίες του από εικόνες και συμβολισμούς που μπορούν οι πιστοί να προσλάβουν. Κλείνοντας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι, εάν μια γυναίκα ξεχωρίζει στο έργο του, αυτή είναι η Παναγία. Οι τέσσερις λόγοι που συνέταξε για τις εορτές της, συγκροτούν ένα ύμνο για την αποστολή της, την κοσμιότητα και τις αρετές της, ενώ παράλληλα διανθίζονται από πλήθος μεταφορών και εικόνων.⁴²

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

³⁹Ο.π., σ. 420.

⁴⁰Ο.π., σ. 1150.

⁴¹Ο.π., σ. 268 και 293.

⁴²«Antonio di Padova», *Biblioteca Sanctorum*, τ. 2, στ. 167.

Βιβλιογραφία

Πηγές

- Saint' Antonio di Padova, *I Sermoni*, μετ. G. Tollardo, Padova: εκδόσεις Messaggero, ²2005.

Βοηθήματα

- *Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ (Παλαιά και Καινή Διαθήκη), μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα 2003, σ. η'.
- Κουμανούδης Στ., *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*, Αθήνα 1854.
- Biblioteca Sanctorum, τ. 2, Istituto Giovanni XXIII Pontificia Universita Lateranese, Roma, στ. 156-188.
- *Dizionario Antoniano*, επιμ. Ernesto Caroli, Padova: Εκδόσεις Messaggero, 2002.
- *La vita del Santo, raccontata dai contemporanei Assidua-Rigaldina*, επιμ. Vergilio Gamboso, Padova: Εκδόσεις Messaggero ³2012.
- Le Goff, *Ο Πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, μετ. Ρίκας Μπενβενίστε, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993.
- Leclercq Jean, *La figura della donna nel medioevo*, Milano: Εκδόσεις Jaca Book, 1994, σ. 92-95.
- Nicholas, D., *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη 312-1500*, μετ. Μαριάννας Τζιαντζή, Αθήνα: Εκδόσεις εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1999.
- Saller Richard, «Patria Potestas and the Stereotype of the Roman Family», *Continuity and Change*, 1, (1986), σ. 7-22.